

KS. WOJCIECH FRĄTCZAK*

WŁOCŁAWEK–TORUŃ

PARAFIA DRUŻBIN. PRZYNALEŻNOŚĆ ADMINISTRACYJNA, TERYTORIUM, LUDNOŚĆ

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2015.010>

Drużbin, obecnie niewielka parafia położona na krańcu diecezji wrocławskiej, jest nie tylko jedną z najstarszych parafii w ziemi sieradzkiej, ale także – czym się chlubi – miejscem urodzenia jednego z najwybitniejszych biskupów swej epoki Jakuba Zadzika (1582–1642), biskupa chełmińskiego, a następnie krakowskiego i wielkiego kanclerza koronnego, fundatora tamtejszego kościoła.

1. POŁOŻENIE

Parafia Drużbin położona jest siedem kilometrów na wschód od głównej zapory zbiornika retencyjnego Jeziorsko na rzece Warcie, w dorzeczach rzek: Warty i Neru. Przez parafię płynie strumyk, prawy dopływ rzeki Pichny – dopływu Warty. Siedziba parafii, leżąca obecnie w powie-

* Ks. dr hab. Wojciech Frątczak, kapłan diecezji wrocławskiej, jest adiunktem w Katedrze Historii Kościoła i Patrologii na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu.

cie poddębickim, położona jest na długości N 51°50'8.02" i szerokości E 18°48'13.11". Jest to parafia położona na pograniczu diecezji wrocławskiej i archidiecezji łódzkiej. Otaczają je parafie: Bałdrzychów (archidiecezja łódzka); Niemysłów, Pęczniew, Siedlątków, Wierzchy i Zadzim (diecezja wrocławska).

2. POWSTANIE

Data erekcji parafii nie jest znana. Organizacja parafii w Sieradzkim sięga XII w., a niektórych parafii nawet XI w.¹ Należy założyć, że parafia Drużbin powstała przed 1233 r., czyli przed synodem sieradzkim, który zakazywał zapisywania dziesięciny dla obcych parafii. Ponieważ parafia Drużbin posiadała dziesięcinę w innych parafiach, oznacza to, że była erygowana jeszcze przed tą datą.

3. PRZYNALEŻNOŚĆ ADMINISTRACYJNA

3.1. PRZYNALEŻNOŚĆ DO ADMINISTRACJI ŚWIECKIEJ

Wiadomości o przynależności administracyjnej poszczególnych parafii są ważną informacją ułatwiającą poszukiwanie akt z danego okresu. Parafia Drużbin leżała w księstwie łęczyckim, z którego około roku 1263/1264 wyodrębniono księstwo sieradzkie. Wówczas Drużbin znalazł się na samym skraju kasztelanii śpicimierskiej w księstwie sieradzkim². Kasztelania w państwie Piastów była najniższą jednostką administracyjną w kraju³. Z kasztelanii wykształciły się na przełomie XIII i XIV w. powiaty, a księstwa przekształciły się w województwa.

¹ M. Wiśnicka, *Kultura i oświata do końca XVIII wieku*, w: *Szkice z dziejów Sieradzkiego*, Łódź 1977, s. 165.

² S. Zajączkowski, *Studia nad terytorialnym formowaniem się ziemi łęczyckiej i sieradzkiej*, Łódź 1951, s. 14.

³ R. Rosin, *Warunki naturalne, drogi lądowe i rozwój terytorialno-administracyjny*, w: *Szkice z dziejów Sieradzkiego*, s. 26.

Księstwo sieradzkie składało się z czterech powiatów: piotrkowskiego, radomszczańskie, sieradzkiego i szadkowskiego. Gdy do Korony ostatecznie wróciła ziemia wieluńska, odebrana Władysławowi Opolczykowi przez Władysława Jagiełłę, została ona włączona do województwa sieradzkiego, powiększając jego obszar o dwa kolejne powiaty: wieluński i ostrzeszowski.

W województwie sieradzkim Drużbin znalazł się w powiecie szadkowskim. W końcu 1789 r. powiaty sieradzki i szadkowski podlegały komisji porządkowej cywilno-wojskowej w Sieradzu. Był to nowy organ samorządu terytorialnego, zarządzony przez Sejm Czteroletni. Drużbin nadal leżał w powiecie szadkowskim i województwie sieradzkim⁴.

Struktura terytorialno-administracyjna środkowej Polski uległa zasadniczym zmianom dopiero po II rozbiórce Polski. Sieradzkie zostało włączone do Prus Południowych. Prusacy podzielili włączone ziemie na departamenty i kamery (te ostatnie były organami administracyjno-skarbowymi). Wówczas Drużbin został włączony do departamentu i kamery kaliskiej. W 1796 r. Drużbin przyłączono do powstałego departamentu kaliskiego (pozostawał nadal w powiecie szadkowskim). Podział ten utrzymał się także w czasach Księstwa Warszawskiego i dopiero po utworzeniu Królestwa Kongresowego departamenty przemianowano na województwa, jednak województwa sieradzkiego nie odtworzono. Sieradz został wtedy miastem obwodowym dla powiatu sieradzkiego i szadkowskiego w województwie kaliskim. W okresie Księstwa Warszawskiego wprowadzono też nową jednostkę administracyjną – gminę, która miała zastąpić wykorzystywaną do tej pory w celach administracyjnych parafię⁵.

Po powstaniu Królestwa Kongresowego podział na powiaty pozostał w zasadzie bez zmian, ale dwa lub trzy powiaty wchodziły w skład obwodów. Powstały także województwa. Drużbin należał wówczas do obwodu i województwa w Kaliszu. W 1837 r. województwa przemianowano na gubernie, w 1842 r. – powiaty na okręgi, a obwody na powiaty. W 1859 r. powstał nowy podział na gminy, które były już większymi jednostkami administracyjnymi. Te pierwsze były nieraz bardzo małe, np.

⁴ Archiwum Diecezjalne we Włocławku (ADWł), Akta arcybiskupów gnieźnieńskich (AAG). Wizytacje (Wiz.) 88, s. 58.

⁵ W. Frątczak, *Niemysłów. Miasto czy wieś*, Włocławek 2011, s. 15.

10 domów już tworzyło gminę. W 1867 r. wprowadzono nowy podział administracyjny Królestwa Kongresowego. Uległy wówczas zmianom granice guberni. Drużbin nadal należał do guberni kaliskiej. Wprowadzono najniższy organ samorządu administracyjnego, jakim była gromada, która podlegała gminie. Zniesiono wówczas powiat w Warcie, a ziemie te przyłączono do powiatu tureckiego.

W okresie I wojny światowej Niemcy na zdobytych ziemiach z byłego Królestwa Kongresowego utworzyli Generalne Gubernatorstwo Warszawskie. Niemcy nie znosili powiatów, ale czasami je łączyli. Wyzwolenie Drużbina nastąpiło około 11 XI 1918 r.

Po wyzwoleniu 1918 r. Drużbin należał najpierw do powiatu sieradzkiego, a następnie od 1922 r. do powiatu szadkowskiego i gminy Wierzchy, której siedziba mieściła się w Charchowie Pańskim, i województwa łódzkiego.

W okresie II wojny światowej Drużbin znalazł się w Kraju Warty, w rejencji kaliskiej, której stolicę przeniesiono następnie do Łodzi. Okres okupacji niemieckiej w Drużbinie skończył się około 21 stycznia 1945 r.

Po 1945 r. początkowo został zachowany przedwojenny podział administracyjny, a poważne zmiany nastąpiły dopiero w 1954 r. Na miejsce gmin i gromad wprowadzono nowe gromady, na czele których stały Gromadzkie Rady Narodowe. Powstał też w 1956 r. nowy powiat poddębicki, w skład którego weszła parafia Drużbin.

W 1975 r. (1 VI) zniesiono powiaty i utworzono 49 nowych województw, w tym województwo sieradzkie. Drużbin należał wówczas do województwa sieradzkiego, przedtem do poznańskiego i powiatu poddębickiego. Powstały też nowe, większe gminy. Obecnie, po wprowadzeniu powiatów i likwidacji 49 województw, Drużbin należy do powiatu poddębickiego w województwie łódzkim.

3.2. PRZYNALEŻNOŚĆ DO ADMINISTRACJI KOŚCIELNEJ

Od 1000 do 1818 r. parafia Drużbin należała do archidiecezji gnieźnieńskiej, wcześniej natomiast do diecezji poznańskiej. Po roku 1818, w wyniku przejścia tych ziem pod panowanie rosyjskie, weszła w skład diecezji kujawsko-kaliskiej, a od 1925 r. diecezji włocławskiej. Ten stan trwa do dziś.

W archidiecezji gnieźnieńskiej parafia Drużbin należała do archidiaconatu gnieźnieńskiego, a następnie do Konsystorza Generalnego w Łowiczu. Przed 1301 r. powstał archidiaconat foralny uniejowski, który powstał prawdopodobnie za rządów arcybiskupa Jakuba Świnki (1283–1314) i w zasadzie obejmował ziemię sieradzką, czyli kasztelanie: śpici-mierską, sieradzką, rozpierską, wolborską, Opole Chropskie (Pabianice)⁶.

Pierwsza wzmianka o archidiaconacie uniejowskim pochodzi z 1301 r. Istniał on do 1921 r. Archidiaconat był podzielony na dekanaty: brzeźnicki, warcki, szadkowski, radomski i powstały w XVIII w. dekanat lutomierski. Drużbin należał do archidiaconatu uniejowskiego do 1820 r. W tymże roku parafia ta została przeniesiona do dekanatu sieradzkiego w diecezji kujawsko-kaliskiej, a po trzech latach do dekanatu lutomierskiego (1823–1869)⁷. Po powstaniu styczniowym władze carskie zmusiły władzę diecezjalną do dokonania nowego podziału dekanalnego według zasady, że dekanat musi pokrywać się z powiatem. Powstały wtedy dekanaty molochy składające się z kilkudziesięciu parafii. Wówczas Drużbin wrócił do dekanatu sieradzkiego (1869–1918). Ten stan trwał aż do wyzwolenia w 1918 r. Wskutek reorganizacji dekanalnej w diecezji po odzyskaniu wolności parafia ta weszła do dekanatu szadkowskiego i tak jest do dziś. Ta częsta zmiana przynależności dekanalnej skutkowałą znacznie mniejszym zasobem zachowanych akt wizytacyjnych i brakiem wielu akt, które posiadają parafie sąsiednie.

4. TERYTORIUM – MIEJSCOWOŚCI NALEŻĄCE DO PARAFII ORAZ ICH DZIEJE

Terytorium dzisiejszej parafii Drużbin było zasiedlone przez ludzi już w epoce mezolitycznej, a więc kilka tysięcy lat przed narodzeniem Chrystusa. Świadczy o tym choćby nożyk półtylcowy wykopany w Rzechcie⁸.

⁶ S. Zajączkowski, *Studia nad terytorialnym*, s. 13–14; 54–55.

⁷ Do dekanatu lutomierskiego należały wtedy następujące parafie: Bałdrzychów, Brodnia/Glinno (były wówczas jedną parafią), Dobroń, Drużbin, Górka, Kwiatkowie, Małyń, Mikołajewice, Lutomiersk, Pabianice, Rossoszyca, Wierzchy, Zadzim/Zyгры.

⁸ A. Kufel-Dierzgowska, *Pradzieje Sieradzkiego*, w: *Szkice z dziejów Sieradzkiego*, s. 37.

Pierwszy spis miejscowości tej parafii pochodzi z początku XVI w. Wymienia on następujące miejscowości: Borki (Borky), Charchów podwójny (Carchowo *duplex*) – dziś Szlachecki i Księży, Drużbin (Drusbyn), Rzechta (Rzektha), Suchorzyn poczwórny (Suchorzyno *quadruplex*), Wola Pomianowa (Wolya Pomyanowa) i Zawady.

Z tych miejscowości w wyniku parcelacji majątków powstały inne miejscowości tej parafii.

Borki

Miejscowość ta, w XVIII w. nazywana Borkami Drużbińskimi, była wówczas, wraz z Drużbinem, własnością rodu Mączyńskich. W 1774 r. Jan Mączyński, kasztelan sieradzki, oddał Drużbin, Borki i Rzechcę w posagu swej córce Kunegundzie Jabłkowskiej, żonie Jana Jabłkowskiego, cześnika szadkowskiego. Ich syn Izidor sprzedał te miejscowości (był on także właścicielem Wólki Pańskiej w sąsiedniej parafii Niemysłów)⁹. Zmarłą w 1821 r. właścicielką Borków i Lipków była Sabina Bogusławska h. Prus I, która wyszła za Kajetana Milewskiego, syna Konstantego, łowczego szadkowskiego, i Justyny Tymińskiej. W XIX w. właścicielem Borków był Julian Zielonacki h. Leszczyc i Walentyna Wyskota Zakrzewska, córka Antoniego i Marianny Wierzchlejskiej. Borki w nieznanym czasie przeszły w ręce Głodzińskich-Cieleckich, którzy je w XIX w. rozprzedali na kolonie¹⁰. W XIX wieku Borki należały do gminy Wierzchy.

W 1789 r. część Borków, notowana jako **Suchoroszczyzna**, była we władaniu Stefana Skorzewskiego, a w 1812 r. druga część Borków, zwana **Ciemieńszczyzną**, została kupiona w 1805 r. od Benedykta Milewskiego przez Bogusławskich¹¹. W 1810 r. była to własność Sabiny z Bogusławskich Milewskiej. W 1912 r. właścicielami wsi i kolonii po byłym folwarku byli uwłaszczeni włościanie i spółka bankowa.

Charchów (Księży i Pański)

Miejscowość ta, pierwszy raz wymieniona w buli papieża Innocentego II z 1136 r. jako „Karchou” w kasztelanii śpicimierskiej, była

⁹ W. Frątczak, *Niemysłów*, s. 28.

¹⁰ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego* (SGKP), t. 1, Warszawa 1880, s. 311.

¹¹ ADWł, AAG. Wiz. 137, s. 79.

własnością arcybiskupów gnieźnieńskich. Wówczas była to jedna wieś. W *Kodeksie dyplomatycznym Wielkopolski* w dokumencie z 1357 r. występuje także jako „Karchouo”, wieś w ziemi sieradzkiej. Oba te dokumenty opisują uposażenie arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. W 1386 r. zapisano ją jako „Carchowo” i zanotowano jej właściciela – Skarbimira z Carchowa. W 1391 r. w księgach sądowych łęczyckich występuje Stefan z Carchowa, w 1392 i 1398 r. ponownie zapisano Skarbimira z Carchoua. W 1398 r. zapisano tę miejscowość jako „Karchovo” i wymieniono Skarbka oraz braci Eustachego i Pakosława (*Pacossius*). W 1399 r. zapisano w księgach sądowych sieradzkich jako „Carchowo” i występują w sądzie wspomniany wyżej Skarbimir przeciw Benedyktowi, obaj z Carchowa¹².

W latach 1427–1428 trwał proces o sołectwo w Charchowie między Sławnikiem z Charchowa, prawdopodobnie właścicielem lub synem właściciela, archidiaconem uniejowskim i kanonikiem gnieźnieńskim, a Katarzyną, żoną Janusza z Pietrachów, która miała w tej wsi oprawę wdowią¹³. W latach 1447–1448 właścicielką była Olechna i jej córki – Katarzyna i Anna. Kupiły one od Jadwigi z Miłkowic, żony Niemierzy Dzikowskiego, na wyderka¹⁴ 6,5 łanu osiadłego i 2 łany folwarczne oraz zagrodnika we wsi Rzymisko za 160 grzywien na 6 lat¹⁵.

¹² S. Zajączkowski, S. M. Zajączkowska, *Materiały do słownika geograficznego-histerycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 r.*, cz. 1, Łódź 1966, s. 40; SGKP, t. 15, cz. 1, s. 299.

¹³ A. Szymczakowa, *Nobiles Siradienses. Rody Porajów, Pomianów, Gryfów, Kopaczów i Pobogów*, Warszawa 2011, s. 115. Oprawa wdowia – pojęcie funkcjonujące w średnio-wiecznej i nowożytnej Polsce, a oznaczające zawarcie w testamencie, czy innym akcie prawnym, finansowego i majątkowego zabezpieczenia dla żony po zmarłym mężu.

¹⁴ Wyderka – potoczna nazwa tzw. kupna renty używana w Polsce od schyłku XIII w.; posiadacz kapitału dawał właścicielowi nieruchomości ustaloną kwotę pieniędzy, w zamian za którą każdorazowy właściciel tej nieruchomości był zobowiązany do corocznych świadczeń pieniężnych w wysokości 5–8% uzyskanego z niej dochodu (renta), uiszczanych właścicielowi kapitału dożywotnio lub w ciągu ustalonej liczby lat; właściciel nieruchomości (dłużnik) mógł uwolnić się od płacenia renty, zwracając pożyczkę. Czasem donator zapisywał pewną sumę pieniędzy na swych nieruchomościach w zamian za czynsz płacony potem przez spadkobierców; w takich przypadkach zazwyczaj czynsz taki przeznaczony był na poczet ofiar za modlitwy w intencji wyznaczonej przez donatora.

¹⁵ A. Szymczakowa, *Nobiles Siradienses*, s. 291.

Od początku XVI w. miejscowość ta występuje w dokumentach jako Charchów podwójny. Charchów mniejszy, czyli szlachecki, i Charchów większy, czyli własność archidiaconatu uniejowskiego. Wieś leżała w dekanacie i archidiaconacie uniejowskim¹⁶. W 1511 r. występuje jako Charchów arcybiskupi, a w 1518 r. jako Charchów kanoników (uniejo-wskich) w powiecie szadkowskim województwa sieradzkiego. W 1518 r. wieś płaciła podatek od 6,5 łana¹⁷. Podobnie w roku 1552 pisano Karchów Kanoników i Karchów Pański. Wizytacja z 1636 r. wymienia Karchowo Księżę i Szlacheckie. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego* z końca XIX w. rozróżnia już Charchów Księży i Charchów Szlachecki lub Pański, wsie w gminie Wierzchy powiatu sieradzkiego¹⁸. Charchów Pański często pisano jako Charchówek, czyli mały Charchów, bo faktycznie był mały w porównaniu z Charchowem Księżym.

Dziedzic Wojciech Kwiatkowski h. Gryf w 1745 r. zawarł małżeństwo z Zuzanną Kozubską. Ich córka Eufrozyna była w 1761 r. dziedziczką Charchowa i Górki. Eufrozyna Kwiatkowska wyszła za Antoniego Marynowskiego i owdowiała przed 1761 r. W 1759 r. właścicielem Charchowa był nieznan z imienia Kwiatkowski, który w 1755 r. zawarł małżeństwo z panną Krosnowską¹⁹. Chodzi zapewne o Wojciecha, który prawdopodobnie zawarł drugie małżeństwo. W 1783 r. widnieje jeszcze jako właściciel Maciej Krobowski (zm. 1792), miecznik, wojski szadkowski, sędzia graniczny sieradzki.

Do 1827 r. właścicielem Charchowa był Tomasz Psarski, a od 1836 r. kolejnym właścicielem był Józef Głodziński, właściciel Družbina, Rzechty i Charchowa Pańskiego (ur. 6 XII 1779 w Charchowie Pańskim, zm. 14 XII 1849 r. w Družbinie)²⁰. Następnymi właścicielami Charcho-

¹⁶ J. Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukomski, t. 1, Gniezno 1880, s. 396.

¹⁷ SGKP, t. 15, cz. 1, s. 299.

¹⁸ SGKP, t. 1, s. 543.

¹⁹ Teki Dworzaczka, Bibl. Kórnicka PAN 8130 (nr 227) 1787, f. 122.

²⁰ B. Bartosiewicz, *Antoni Adam Leopold – rozmowa z ostatnim przedwojennym właścicielem Rzepiszewa*, „Biuletyn Szadkowski”, 7(2007). s. 203. Tablica nagrobna na cmentarzu kościelnym z następującym napisem: „Józefowi Głodzińskiemu, dziedzicowi dóbr Družbina, Rzechty, Charchowa Pańskiego, ur. dnia 6 XII 1779, zm. 14 XII 1849 r. Wdzięczność, jaką zostawiłeś następcy po sobie, w ten czas się ukończy, jak spocznie w tym grobie”.

wa byli prawdopodobnie Cieleccy. W 1912 r. wieś i kolonia po byłym folwarku należały (do 1937 r.) do uwłaszczonych włościan i Kunegundy Rokossowskiej.

Charchów Księży został skonfiskowany w XVIII w. przez zaborców, podobnie jak wszystkie dobra kościelne. Dostał się wówczas w ręce Karola Kajetana Załuskiego (zm. 25 XI 1859 r.), syna Grzegorza i Katarzyny. Jego żoną była Placyda z Duninów z Szadku (zm. 16 I 1869 r.)²¹. Majątek ten przejęła ich najmłodsza córka Karolina, która wyszła za Piotra Doroszewskiego, syna Stanisława i Teofili Wolskiej²². Kolejnym właścicielem był jakiś nieznanymi Gogólski i Ignacy Tomaszewski.

W 1892 r. występuje **Kolonia Charchów Księży** jako oddzielna miejscowość²³. W 1912 r. była to własność uwłaszczonych włościan i Ignacego Tomaszewskiego.

Drużbin

Wieś i siedziba parafii, leżąca obecnie w powiecie poddębickim. Pierwszą wzmiankę pisaną o niej znajdujemy w aktach ziemi sieradzkiej w 1386 r., gdzie została zanotowana jako „Drusbino”. Wymieniono tam Iarandusa z Drusbino, a w 1392 r. Mikołaja z Drusbino. W 1392 r. nazwę wsi zapisano jako „Drusbino” (Paulik de Drusbino). Z akt sądowych znamy Stanisława z Drużbina, który występuje w latach 1459–1464. W 1465 r. zapisał on córce Małgorzacie 120 grzywien oprawy²⁴. Po nim Drużbin objął jego syn Jan, a jego żoną była Anna. Mieli oni córkę Katarzynę, występującą w aktach Drużbina około 1489 r.²⁵ W 1471 r. właścicielem części Drużbina został w wyniku ożenku Piotr Zadzik z Poradowa Wielkiego herbu Korab. Niektórzy uważają go za pradziada bpa Jakuba Zadzika, syna Jana i Jadwigi z Borsów, najmłodszego z dwanaściorga ich

²¹ Napis na tablicy nagrobnej: „Karol Kajetan Załuski dziedzic wsi Charchów Księży, l. 78, zm. 25 listopada 1859 r. Placyda z Duninów Załuska, l. 84, zm. 16 stycznia 1869 r.”

²² E.H. Nejman, *Szlachta sieradzka w XIX w.*, Zduńska Wola 2013, s. 873 (dostępna tylko w internecie).

²³ Schematyzm diec. włocławskiej 1892, s. 57.

²⁴ Oprawa – pojęcie funkcjonujące w średniowiecznej i nowożytnej Polsce, a oznaczające zawarcie w akcie prawnym wystawcy finansowego i majątkowego zabezpieczenia dla innej osoby.

²⁵ A. Szymczakowa, *Nobiles Siradienses*, s. 268, 445.

dzieci, budowniczego miejscowego kościoła, który urodził się w Drużbinie 1582 r.²⁶ Niektórzy podają w wątpliwość szlachectwo biskupa Zadzika, ale jest to teza błędna w świetle uchwał sejmu z roku 1430 i sejmu piotrkowskiego z 1492 r. oraz konstytucji *Nihil novi* z 1595 r., która postanawiała, że w Koronie biskupem mogła być wyłącznie osoba pochodzenia szlacheckiego²⁷. Przed nominacją trzeba było udowodnić swoje szlachectwo zarówno po mieczu, jak i po kądzieli do drugiego pokolenia.

Na początku XVI wieku Drużbin był własnością rodu Zadzików i Rzekieckich. W XVII w. biskup Zadzik odkupił znaczną lub pozostałą część Drużbina od poprzednich właścicieli. Wówczas pisała się: „Drużbyno” lub „Drusbyn”²⁸. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego* z końca XIX w. podaje już dzisiejszą pisownię nazwy miejscowości – Drużbin bądź Dróżbin (gmina Wierzchy, powiat sieradzki)²⁹. Na podstawie wizytacji z lat 1759 i 1765 należy stwierdzić, że Drużbin był wtedy własnością rodu Trzebickich, a następnie znalazł się w posiadaniu Mączyńskich³⁰.

W 1774 r. Jan Mączyński, kasztelan sieradzki, oddał Drużbin, Borki i Rzechtę w posagu córce Kunegundzie Jabłkowskiej, żonie Jana Jabłkowskiego, cześnika szadkowskiego³¹. W 1784 r. sprzedał zięciowi resztę majątku za 40 tys. zł. Ich syn Izidor sprzedał Drużbin i Rzechtę Głodzińskim, potem dobra te przeszły w ręce Cieleckich, przez których zostały rozprzedane na kolonie.

W 1820 r. kolatorem Drużbina był Tomasz Barasarski. Następnie przeszły one w nieznanym czasie w ręce prawdopodobnie Macieja Gło-

²⁶ Jakub Zadzik był najmłodszym z 12 dzieci Jakuba i Jadwigi z Borsów. Nauki pobierał w kolegium jezuickim w Kaliszu, na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie oraz w Perugii i w Rzymie. Na uniwersytecie w Perugii uzyskał tytuł doktora obojga praw, a w Rzymie studiował teologię i tamże w 1604 r. przyjął święcenia kapłańskie. W 1606 r. został kanonikiem gnieźnieńskim, w 1608 r. krakowskim, w 1611 r. kanonikiem warszawskim, rok później wrocławskim i w 1619 r. poznańskim.

²⁷ E. Bąbka, *Kościół p.w. św. Stanisława w Drużbinie a grupa świętyń wiązanych z Jerzym Hoffmanem*, „Sieradzki Rocznik Muzealny”, 7(1990), s. 133.

²⁸ J. Łaski, *Liber beneficiorum*, s. 396.

²⁹ SGKP, t. 2, s. 173.

³⁰ ADWŁ, AAG. Wiz. 48, s. 10.

³¹ Jan Jabłkowski, syn Ludwika Antoniego z Jabłkowa h. Czele, podstolego sieradzkiego, i Marianny Rupiewskiej z Orzeżyna, ur. ok. 1730 r., zm. 13.08.1792 r. w Parzymowie i tam pochowany.

dzińskiego-Cieleckiego, a następnie ich syna Józefa (zm. 1849), który gospodarzył na Drużbinie, Rzechcie i Charchowie. Był on żonaty z Urszulą Marjanowską. Mieli tylko adoptowanego syna Józefa Teodora Cieleckiego. Kolejnym właścicielem Drużbina w 1852 r. był Józef Marian Adam Głodziński, bratanek Józefa.

Dybów

W 1783 roku właścicielem tej miejscowości był Tomasz Kossowski z Głogowy h. Dołęga, chorąży brzeziński, potem jego syn Józef, starosta bolkowski, podczasy inowłodzki, sędzia ziemski sieradzki, dziedzic Rudnik, Suchorzyna oraz Luboli³². Wieś wymieniono dopiero w wizytacji z 1790 r.³³ W 1827 r. liczyła ona 17 budynków mieszkalnych i 135 mieszkańców, a w końcu XIX w. 15 domów i 126 mieszkańców³⁴.

Rzechta

Zasami nazywana była Rzechcą Drużbińską. Być może, jak sugeruje *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, była to dawna kolonia Drużbina, ale najprawdopodobniej była od początku odrębną wsią, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1391 r., gdzie została zapisana jako „Rzektha”. Występuje w niej Janek z Rzekthy. Podobny zapis widnieje w 1403 r. i informuje o Skarbimirze i Dobku z Rzekthy. Taki zapis nazwy miejscowości dotrwał przynajmniej do 1518 r. W 1552 r. nazwa tej wsi (będącej wówczas w powiecie szadkowskim województwa sieradzkiego) pisana była już jako „Rzekta”; liczyła 9 osad po 4,5 łana³⁵. *Słownik geograficzny* podaje nazwę „Rzechta Drużbińska” prawdopodobnie tylko dlatego, aby odróżnić od innych wsi o nazwie Rzechta, np. w parafii Męka koło Sieradza, Rzechta Piekarska w parafii Skęczniew oraz innych³⁶. Na początku XIX w. była to wieś i folwark w gminie Wierzchy w powiecie sieradzkim.

³² E.H. Nejman, *Szlachta sieradzka w XIX w.*, s. 307.

³³ ADWŁ, AAG. Wiz. 88, s. 69.

³⁴ SGKP, t. 2, s. 238.

³⁵ S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, *Materiały do słownika geograficznego*, cz. 2, Łódź 1970, s. 81.

³⁶ SGKP, t. 10, s. 744.

W XVIII w. Rzechta, wraz z Drużbinem, była własnością rodu Mączyńskich. W 1774 r. Jan Mączyński, kasztelan sieradzki, oddał Drużbin, Borki i Rzechtę w posagu córce Kunegundzie Jabłkowskiej, żonie Jana Jabłkowskiego, cześnika szadkowskiego³⁷. W 1784 r. sprzedał zięciowi resztę majątku za 40 tys. zł. Ich syn, Izydor Jabłkowski, sprzedał Tomaszowi Psarskiemu (zm. 1826), synowi Jana Kantego, podwojewodzkiego sieradzkiego, w 1816 r. Rzechtę za 23 000 zł. Kolejnym właścicielem Rzechty był zapewne Józef M.A. Głodziński (notowany w 1852 r.). Dobra te wraz z nową kolonią Urszulin sprzedał Leopoldowi Stegmanowi za 17 250 rbs. w 1860 r. Następnie przejął je Maurycy Załuski, syn Karola Kajetana z Charchowa Pańskiego, który był ich właścicielem do swej bezpotomnej śmierci 10 IX 1863 r.³⁸

Następnie przeszły one w nieznanym czasie w ręce Józefa Głodzińskiego-Cieleckiego h. Jastrzębiec, syna Macieja i Joanny Lipskiej, dziedziców Drużbina, Charchowa i Rzechty, którzy je oddali w wieczystą dzierżawę celem rozczynszowania. Powstało 35 osad, z których właściciel miał otrzymywać czynsz. Znamy nazwiska niektórych z nich: Józef Owczarek, Andrzej Baranowski, Jakub Gotfryd Leyman, Andrzej Zagozda, Ludwik Szram, Karol Grabka, Juliusz Leller, Jan Bielawski, Jan i Maria Izydorczyk, Konstanty Dzieciatkowski³⁹. Zastrzeżono, aby czynszownicy nadal płacili dziesięcinę, składki ubezpieczenia od ognia i założyli szkołę, na którą dziedzic przeznaczył 3 morgi ziemi wolne od czynszu. Budynki szkoły mieli wystawić solidarnie czynszownicy i dziedzic, który miał dać jedną czwartą wydatków.

Suchorzyn

Wieś wzmiankowana w 1386 r. jako „Suchorzino”, z której pochodził niejaki Wawrzyniec. Kolejne wzmianki w aktach informują, że nazwa ta nie ulegała w średniowieczu żadnym zmianom. Wymieniani są pochodzący z niej w 1392 r. Przybysław, Mateusz, Jakub, Jan, a w 1398 r. Jakub. W 1412 r. występuje Przybysław z Suchorzyna w sporze z Mi-

³⁷ E.H. Nejman (*Szlachta sieradzka w XIX w.*, s. 213) podaje, że Kunegunda była córką Jana, kasztelana spicymierskiego, i Anieli Koźmińskiej, co jest chyba błędne.

³⁸ E.H. Nejman, *Szlachta sieradzka w XIX w.*, s. 873.

³⁹ Tamże, s. 181.

kołajem, wrotnym sieradzkim, a w 1419 r. w aktach sądowych widnieje Rozwora z Suchorzyna, który pozwał Stanisława, syna Mikołaja z Rossoszycy, właściciela Rossoszycy, Okrąglicy, Boczków i Stoku⁴⁰. Dnia 31 X 1417 r. Piotr z Suchorzyna toczył spór z Piotrem Kociębą z Suchorzyna o oczyszczenie szlachectwa⁴¹. Właścicielem Suchorzyna w 1417 r. był Jan Bochenek z żoną Katarzyną z Ossowej, którzy mieli syna Jana⁴². Znany jest Andrzej Suchorski h. Jastrzębiec, ale nie wiadomo, czy pochodził z tej wsi.

Dopiero na początku XVI w. *Liber beneficiorum* około 1511 r. podaje nazwę rozszerzoną jako „Suchorzyno *quadruplex*”, ponieważ wieś miała czterech właścicieli i była podzielona na cztery części. Była to wieś i folwark. Prawdopodobnie te części miały także nazwy potoczne, co sugeruje nazwa Suchorzyn Podborowy – w aktach notowana jest bowiem Sędka, żona Stanisława z Suchorzyna Podborowego⁴³. W czasach nowożytnych przyjęła się nazwa Suchorzyn. W 1636 r. Suchorzyn nadal był poczwórny. W 1783 r. wraz z Dybowem należał do Tomasza Kossowskiego, chorążego orłowskiego, a następnie do jego syna Józefa. W 1789 r. Suchorzyn miał dwóch właścicieli: nieznaną z imienia Tokarską, a druga część z Rudnikami należała do Kossowskiego, który występuje jeszcze w 1812 r.⁴⁴ Stąd w aktach spotyka się nazwy: Suchorzyn Kossowskich lub Suchorzyn Tokarskich. W 1836 r. kolatorem parafii był dziedzic Suchorzyna Jan Wehr.

Wola Pomianowa

Nazwa wsi wywodzi się od herbu właścicieli „Pomian” i powstała zapewne w XIV w. Wymieniona została jako wioska w parafii Drużbin na początku XVI w. przez *Liber beneficiorum*. Według rejestru podatków powiatu szadkowskiego z 1552 r. liczyła ona cztery osady na dwóch łąkach ziemi⁴⁵. Jan Pomian z Woli Pomianowej 1464–1499, syn Przeclawa, miał siostrę Sędkę, żonę Stanisława z Suchorzyna Podborowego, posiadał on także część Woli Rozdziałowej, a pozostałą część tej wsi odkupił Piotr

⁴⁰ A. Szymczakowa. *Nobiles Siradienses*, s. 136, 246.

⁴¹ Tamże, s. 75.

⁴² Tamże, s. 430.

⁴³ Tamże, s. 282.

⁴⁴ ADWł, AAG. Wiz. 137, s. 79.

⁴⁵ SGKP, t. 8, s. 128.

z Działynia z 300 grzywien 25 IV 1468 r.⁴⁶ Tenże Jan Pomian z Woli Pomianowej ożenił się z Elżbietą, córką Pawła Migdała z Wielkiego Bronowa h. Korab. W 1485 r. zastawił swemu szwagrowi, Mikołajowi z Bronowa, połowę wsi Wola Pomianowa za 300 grzywien⁴⁷. Kolejnymi właścicielami byli Wolscy z Woli Pomianowej. W 1759 r. właścicielem był jakiś Czajkowski, a w 1789 r. Konstanty Milewski h. Ślepowron, łowczy szadkowski.

Zawady

Pierwsza wzmianka o tej miejscowości pochodzi z 1400 r., kiedy to występuje Świętosław z Zygier, mieszkający w Zawadzie. Nazwa ta w zasadzie nie uległa przekształceniom, jak to było często z nazwami innych miejscowości. Czasami tylko podawano ją w formie zdrobniałej „Zawadki” lub pisano przez „v” – „Zavada”. W 1460 r. wymieniany jest Mikołaj z Zawady⁴⁸. Wymieniona została także w aktach w 1482 r., kiedy to Stanisław i Maciej z tej wsi zastawili 2 łany za 18 florenów węgierskich⁴⁹.

Była to wieś szlachecka w parafii Drużbin, w powiecie szadzkowskim, województwa sieradzkiego (1518)⁵⁰. Na przełomie XIX i XX w. nazwano ją Zawadki Szadzkowskie – wieś i dwa folwarki położone w gminie Wierzchy, w powiecie sieradzkim. W XX w. odróżniano **Zawadki Góry** i **Zawadki Niziny**. W 1789 r. właścicielem był Kazimierz Dragoński. Kolejnym właścicielem był Aleksander Szweycer h. Zadora i jego syn, Jan Julian Wincenty⁵¹. W aktach dziekańskich z 1872 r. widnieje też **Kolonia Zawada i Zawady Szadzkowskie A i B**.

*

Wyżej wymienione miejscowości przez kilkaset lat wchodziły w skład parafii Drużbin. Z nich powstały po 1872 r. nowe następujące wsie i kolonie: **Alfonsów** – wymieniony w schematyzmie z 1872 r., **Annów** –

⁴⁶ A. Szymczakowa, *Nobiles Siradienses*, s. 282–283.

⁴⁷ Tamże, s. 283.

⁴⁸ Tamże, s. 237.

⁴⁹ Tamże, s. 283.

⁵⁰ S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, *Materiały do słownika geograficznego*, cz. 2, s. 293.

⁵¹ ADWł, Akta dekanalne (A.D.) 123, b. paginacji.

powstały między 1872 a 1880 r., **Kolonia Rzechta, Antonina** – w 1872 r., **Urszulin** – przed 1860 r., **Zarębów** – 1872 r.

Okolo 1893 występują: **Kolonia Borki, Kolonia Drużbin, Kolonia Charchów Księży, Łębno i Zawada A i B**. Przed 1931 r. występuje miejscowość **Zawady**, a przed 1938 r. **Borki Drużbińskie, Borki Kolonia, Borowisko, Rzechta Dziadów, Suchorzynek, Walentynów, Wola Pomianowska Kolonia i Zamłynie**. Występowały też miejscowości **Antonina** i **Niziny**. Niektóre z nich mogą być nazwami potocznymi części wiosek istniejących dawniej miejscowości.

5. LUDNOŚĆ

Spółeczność parafii to mieszkańcy kilku dworów, których liczba i obszar posiadanej ziemi systematycznie się zmniejszały, ponadto pracujący na roli chłopci pańszczyźniani, a potem czynszownicy, czyli chłopci, którym przekazano w posiadanie ziemię, z której płacili czynsz właścicielowi. Był to rodzaj uwłaszczenia, wprowadzany z tego powodu, że praca na własnej ziemi była bardziej wydajna niż praca pańszczyźniana. Do tego należy doliczyć pojedyncze rodziny z wolnych zawodów: owczarzy, kowali, młynarzy oraz innych, a także kilkusobową grupę Żydów zajmujących się prowadzeniem karczmy lub drobnym rzemiosłem po miejscowych dworach.

5.1. LICZBA PARAFIAN

Liczbę parafian w ciągu wieków trudno dokładnie ustalić z następujących powodów. Po pierwsze brak źródeł, poza nielicznymi wizytacjami z czasów pierwszej Rzeczypospolitej i okresu zaborów. Dopiero z XIX w., kiedy zaczęły się ukazywać drukiem coroczne tzw. schematyzy, mamy dokładniejsze dane. Niestety i one zawierają znaczne niedokładności z racji ukrywania przez proboszczów faktycznej liczby parafian i zwykłego niedbalstwa. Zestawione poniżej liczby wierzących są tego najlepszym dowodem. Na przykład nagły wzrost liczby parafian o ponad dwieście osób wydaje się dziwny, nawet przy założeniu, że powstała nowa kolonia lub wieś. Sprawozdania dziekańskie podają nie tylko liczbę parafian, ale także ile osób się urodziło w danym roku, ile zmarło, ile było

ślubów. Jak to się sumuje, to nic się nie zgadza. Dlatego należy te liczby przyjmować jako szacunkowe.

Drugim powodem utrudniającym obliczenie liczby parafian jest fakt, że w czasie wizytacji podawano często tylko liczbę przystępujących do spowiedzi wielkanocnej. W tym czasie nie istniała jeszcze Komunia święta dzieci, które przystępowały do pierwszej spowiedzi dopiero w wieku kilkunastu lat – 16 lub 17. Trudno więc obliczyć, ile tych dzieci było.

Pierwsza informacja o liczbie parafian pochodzi z wizytacji dekanatu uniejowskiego z 1636 r., przeprowadzonej przez archidiacona uniejowskiego Łukasza Wilkostowskiego z polecenia arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Wężyka. Podaje ona liczbę parafian jako około 500 osób⁵².

Następna informacja pochodzi z 1790 r. i przedstawia wielkość osobową parafii z rozbiciem na poszczególne wsie. Parafia liczyła w tym roku 602 osoby, w tym 534 komunikujących⁵³. W tym roku było w parafii 5 ślubów, 31 chrztów, zmarło 13 osób dorosłych i 23 dzieci⁵⁴.

Wizytacja ta podaje także pierwsze w dziejach parafii informacje o wielkości poszczególnych wsi. Przedstawiają się one następująco:

Liczba mieszkańców parafii w 1790 r.					
Miejscowość	Katolicy			Inne wyznania	
	mężczyźni	kobiety	dzieci	protestanci	Żydzi
Drużbin	32	34	29		–
Borki Drużbińskie	13	15	10		
Charchów Księży	28	33	17		
Charchówek	42	53	18		4
Dybów	19	20	8		
Rzechta	41	38	24		
Suchorzyn	9	6	10		
Wola Pomianowa	22	23	9		
Zawady	25	22	3	5	
Razem	230	244	128	5	4

Tabela sporządzona według sprawozdania z wizytacji z 1790 r.

⁵² ADWł, AAG. Wiz. 5, s. 66.

⁵³ ADWł, AAG. Wiz. 88, k. 69.

⁵⁴ Tamże.

Według wizytacji dekanatu przez oficjała uniejowskiego w roku 1799 w parafii było około 500 osób przyjmujących Komunię świętą i wszyscy oni przystąpili do spowiedzi wielkanocnej. Do tej liczby należy dodać jeszcze dzieci i młodzież, która do spowiedzi była dopuszczana po dobrym nauczaniu się prawd wiary, czyli parafia liczyła ok. 600 osób, co oznacza, że jej wielkość pozostała niezmienną w stosunku do roku 1790⁵⁵.

Podobne wielkości przedstawia informacja pochodząca z 1802 r. Podaje ona liczbę ludzi przystępujących do spowiedzi: 319 mężczyzn i 328 kobiet, razem 647 osób. Biorąc pod uwagę proporcje ludności komunikującej do niekomunikującej, mogło w parafii być wówczas około 800 wiernych⁵⁶.

Z tego samego roku sprawozdanie proboszcza, sporządzone na życzenie Konsystorza Generalnego Łowickiego, podaje liczbę komunikujących na 647, z rozbiem na poszczególne wsie⁵⁷. Jest to zarazem kolejna informacja podająca wielkość poszczególnych wiosek. Przedstawiał się on następująco:

Liczba *communicantes* w rozbiem na wioski:

Miejscowość	M	N
Drużbin	39	46
Borki	24	22
Charków Szlachecki	55	53
Charków Księży	41	46
Dybów	23	28
Rzechta	60	54
Suchorzyn	21	20
Wola Pomianowa	31	34
Zawada	25	25
Razem	319	328

Tabela wzięta z wizytacji 116 z 1802 r.⁵⁸

⁵⁵ ADWł, AAG. Wiz. 72, s. 1029.

⁵⁶ ADWł, AAG. Wiz. 112, s. 7.

⁵⁷ ADWł, AAG. Wiz. 116, s. 9.

⁵⁸ Tamże, s. 7.

Wykaz ludności z podziałem na domy w parafii Drużbin z 8 VIII 1836 r.	Domów	Ludzi
Borki Drużbińskie	10	70
Charchów Pański	18	146
Charchów Księży	17	123
Drużbin	15	132
Dybów	10	103
Rzechta	17	180
Suchorzyn	11	100
Wola Pomianowa	9	111
Zawady	10	71

Tabela sporządzona na podstawie Wykazu ludności i domów parafii Drużbińskiej z 8 VIII 1836 r. Widać, że wioski miały małą liczbę domów⁵⁹.

Sprawozdanie dziekańskie z 1869 r., a więc po 67 latach, ukazuje gwałtowne zwiększenie ludności parafii, która wzrosła o około tysiąc osób i wynosiła 1728 ludzi, w tym komunikujących 1102. W parafii było w tym roku 8 ślubów, chrztów było 76, zmarły 54 osoby⁶⁰. Podobnie w spisie sporządzonym na życzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Oświecenia Publicznego w 1872 r. podano liczbę ludności na 1875⁶¹. Wielość parafii od 1828 r. możemy prześledzić w poniższej tabeli, która została sporządzona na podstawie schematyzmu diecezjalnego wydawanego, poza wyjątkowymi okolicznościami, corocznie.

Rok	Liczba mieszkańców
1636	ok. 500
1790	611
1799	ok. 600
1802	ok. 800

⁵⁹ ADWł, A.D. 123, brak pag.

⁶⁰ ADWł, A.D. 179, s. 93v, 107.

⁶¹ Tamże, s. 134.

1828	1080
1829	1134
1830	1140
1831	1140
1833	1015
1834	1010
1835	1060
1836	1080
1837	1178
1838	1170
1839	1150
1840	1232
1841	1156
1842	1160
1843	1252
1844	1310
1845	1269
1846	1327
1847	1299
1848	1299
1849	1343
1850	1343
1851	1343
1852	1345
1854	1229
1855	1232
1856	1167
1857	1091
1858	1087
1859	1087
1860	1356
1861	1282
1862	1208
1863	1280
1869*	1728**

* Z powodu represji po powstaniu schematyzm nie był drukowany.

** Według ADWł, A.D. 179, s. 134.

1870	1636
1871	1631
1872	1875*
1873–80	1875
1881	1885
1882	1885
1883	2185
1884	2201
1885	2268
1886	2375
1887	2380
1888	2380
1889	2380
1890	2402
1893–07	2584
1908	2477
1909	2477
1910	2477
1911–22	2470
1923	1429
1924–30	2529
1931	2630**
1932	2630
1933	2630
1934–39	2513
1957	1890***
1991	1396
2006–08	1045
2009	1030
2011	1020

* Tamże. Schematyzm podaje liczbę o kilka osób mniejszą.

** Plus 60 protestantów.

*** Schematyzmy wychodzące po II wojnie światowej rzadko podawały liczbę parafian.

Jak widać z powyższego zestawienia, w XIX w. nastąpił znaczny wzrost liczby parafian, z około 1000 na początku wieku do około 2500 w końcu tegoż wieku i ta liczba w zasadzie już się nie zwiększała. Wzrost liczby mieszkańców wiązał się zapewne z parcelacją majątków i powstawaniem kolejnych wsi oraz ich kolonii.

Wykaz stanu ludności guberni był sporządzany przez proboszczów wypełniających dość dokładne ankiety, w których uwzględniano nie tylko liczbę ludności, ale liczbę urodzonych w danym roku i liczbę zmarłych, z podziałem na rodzaj płci, a także liczbę ślubów. Dane te różnią się od tych, które proboszczowie podawali do spisów diecezjalnych, a które przedstawiliśmy wyżej.

Rok	Liczba dusz	Urodzeni	Zmarli	Śluby
1830	1160	55	22	–
1831	1171	36	35	
1832	1100	45	29	11
1839	1252			
1840	1150	45	19	15
1841	1252	35	23	7
1843	1288	39	27	5
1844	1269	58	18	10
1845	1280	46	23	1
1846	1299*	51	28	8
1847	1343	30	18	11
1848	1353**	28	46	17
1849	1308***	47	27	
1850	1279	46	31	12
1851	1320****	59	25	
1852	1320	59	23	
1853	1229	47	31	
1854	1280	46	23	

* *Communicantes* – 867.

** Z tego do komunii przystąpiło 908 osób, reszta to dzieci i młodzież.

*** *Communicantes* – 882.

**** *Communicantes* – 852.

5.2. INNOWIERCY

Pod nazwą „innowiercy” rozumiano przedstawicieli innych wyznań chrześcijańskich: prawosławnych i protestantów, a także przedstawicieli innych religii, w tym przypadku żydów.

Parafia Drużbin była w zasadzie przez wiele wieków jednolita pod względem religijnym. Tutejsze dobra ziemskie były w posiadaniu drobnej szlachty, która w swej masie pozostała wierna Kościołowi nawet w czasach reformacji. Były to strony ubogie, a więc zmieniając wyznanie, szlachta niewiele by zyskała. Na protestantyzm przechodzili w znacznej mierze bogaci.

Przez wiele wieków jedyną grupą innej religii byli w parafii Drużbin żydzi, którzy prześladowani w Europie, uciekali do Polski, gdzie cieszyli się większą swobodą. Pracowali po dworach i trzymali zazwyczaj w arendzie (dzierżawie) karczmy.

Liczba przedstawicieli innych wyznań (chrześcijańskich) nie stanowi wielkiego problemu, bo do XVI w. w zasadzie nie było na terenie parafii nawet prawosławnych. Dopiero po zaborach liczba członków innych wyznań mogła się zwiększyć, ale ponieważ były to strony biedne, to w zasadzie były wolne od napływu ludności, także innowierczej, spoza terenu.

Pierwsza wyraźna wzmianka o innych wyznaniach pochodzi dopiero z 1779 r., kiedy to wizytator zapisał, że w parafii brak kaplic prywatnych i świątyń innych wyznań. Było tylko kilku żydów, którzy jednak nie mieli swojego domu modlitwy⁶². Następną wizytacja w 1790 r. precyzuje, że w parafii mieszkała jedna rodzina żydowska w Charchowie Pańskim (cztery osoby) oraz dziewięciu protestantów – cztery osoby w Drużbinie i pięć w Zawadach⁶³.

Liczba innowierców zwiększała się z chwilą rozpadu majątków i powstawania kolonii. Przybywało na te tereny coraz więcej Niemców, najczęściej protestantów. W 1836 r. odnotowano w Charchowie Pańskim pięciu ewangelików, w Drużbinie jednego, w Rzechcie 10, w Woli Pomia-

⁶² ADWł, Wiz. 72, s. 1030.

⁶³ ADWł, Wiz. 88, k. 69.

nowej 11, w Zawadach sześciu. Natomiast żydów było pięciu w Rzechcie, siedmiu w Woli Pomianowej i siedmiu w Zawadach⁶⁴.

W czasach zaboru rosyjskiego pilnie zwracano uwagę na to, ile osób przechodzi na prawosławie. W Sieradzkim były to jednak przypadki odosobnione; w 1854 r. w całym dekanacie lutomijskim, do którego należała wówczas parafia Drużbin, przeszły na prawosławie trzy osoby; dwie z racji ślubu z Rosjaninem i jedno dziecko przysposobione przez Rosjanina⁶⁵.

W późniejszych czasach proboszczowie podawali do schematyzmów tylko liczbę katolików, a nie wszystkich mieszkańców parafii, jak to jest w zwyczaju dzisiaj. Dopiero w 1931 r. podano po raz pierwszy liczbę protestantów mieszkających na terenie parafii – na 60 osób.

*

Reasumując, należy stwierdzić, że parafia Drużbin należała do mniejszych parafii w archidiecezji gnieźnieńskiej, a następnie diecezji wrocławskiej. Stosunkowo ubogie uposażenie i położenie na uboczu wielkich szlaków komunikacyjnych sprawiło, że życie w niej toczyło się spokojnie, bez większych wydarzeń religijnych czy politycznych.

Streszczenie. Drużbin, obecnie niewielka parafia położona na krańcu diecezji wrocławskiej, jest nie tylko jedną z najstarszych parafii w ziemi sieradzkiej, ale także miejscem urodzenia jednego z najwybitniejszych biskupów swej epoki Jakuba Zadzika (1582–1642), biskupa chełmińskiego, a następnie krakowskiego i wielkiego kanclerza koronnego, fundatora tamtejszego kościoła. Niniejszy artykuł opisuje kształtowanie się terytorium tej parafii oraz dzieje poszczególnych wsi. Podaje także wielkość parafii i poszczególnych miejscowości od 1505 r. do czasów współczesnych. Ważne jest także podanie przynależności parafii do administracji kościelnej i państwowej w ciągu wieków. Te ostatnie informacje ułatwiają kierunki dalszej kwerendy archiwalnej.

Słowa kluczowe: Drużbin; Diecezja wrocławska; Archidiecezja gnieźnieńska.

⁶⁴ ADWł, A.D. 123. Pod datą 2 VIII 1836 r.

⁶⁵ ADWł, A.D. 134.

Summary. Parish of Drużbin. Its Administrative affiliation, territory, and population. Drużbin, now a small parish situated on the edge of the diocese of Włocławek, is not only one of the oldest parishes in the Sieradz Land, but also prides itself on being the birthplace of one of the greatest of his era bishops Jacob Zadzik (1582–1642), Bishop of Chelmno, Cracow, and great Chancellor of the Crown, the founder of the local church. This article describes the development of the territory of the parish and the history of each village in the parish. It also gives the size of the parish and individual towns from 1505 to modern times. It is also important to provide the parish belonging to the administration of church and state over the centuries. The latter information will help further archival research directions.

Keywords: Drużbin; Diocese of Włocławek; Archdiocese of Gniezno.